

Tulpenliefde

Femke Roobol

Tulpenliefde

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 3294 4

© 2016 Femke Roobol

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagillustratie © *Girl Reading in a Sunlit Room*, Carl Holsoe (1863-1935) /
Private Collection / Photo © Connaught Brown, Londen / Bridgeman Images

Foto auteur © Wim van der Vlugt

Verspreiding voor België:
Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Lars

I

EEN KLOEKE SCHILDERES

Oktober 1635-april 1636

‘Hier schildert noch een met goed en kloek verstand.’

Samuel Ampzing over Judith Leyster in zijn *Beschrijvinge
ende lof der stad Haerlem in Holland*, 1628

I

Met een doffe klap valt de klopper op de deur van het atelier in de Korte Barteljorisstraat. Ik doe een stap achteruit en kijk omhoog naar de gevel waarachter, in plaats van de bedrijvigheid die ik had verwacht, een doodse stilte heerst.

Het is het einde van de werkdag, zo rond een uur of zes. De zon staat laag en zakt achter de daken van de huizen. Mijn lichaam werpt een langgerekte schaduw op de grond, die met me meebeweegt als ik me verplaats.

Twee kinderen duwen een kar in de smalle straat. Om ze gemakkelijker te laten passeren, druk ik me tegen de muur.

Het magere meisje kijkt achterom als ze voorbij zijn. Op haar gezicht zit een zwarte veeg en de zoom van haar jurk rafelt. 'Hé!' De jongen staat stil en strekt zijn hand uit. 'Heb je een stuk brood voor ons?'

Ik schud mijn hoofd.

'Geld dan?'

‘Nee,’ zeg ik en de kinderen lopen verder. Ik veeg enkele losgeraakte haren uit mijn gezicht en bons op een van de ramen van het huis, wat geen reactie oplevert.

Zachtjes duw ik tegen het ruwe hout van de deur, waarop deze knarsend opengaat. Ik werp een vluchtige blik in de lege gang. Aan het einde hangt een opgebonden gordijn. ‘Juffrouw Leyster!’ Na een tijdje loop ik maar door.

Mijn ogen moeten wennen aan de schemerige ruimte. De werkplaats is groter dan je zou vermoeden als je buiten staat. Sommige luiken zijn al gesloten en er branden slechts twee kaarsen.

Judith kijkt op van haar ezel. Haar schilderschort en de mouwen van haar jurk zitten onder de verfvlekken, haar haren zijn strak naar achteren gebonden en laten het hoge voorhoofd vrij. We zijn elkaar weleens tegengekomen bij de vleeshal, maar dat heeft nooit geleid tot een echte kennismaking.

‘Kan ik u helpen?’ Ze staat op en legt haar penselen en palet neer.

Beleefd maak ik een reverence. ‘Ik ben Hester Falliaert. Hebt u even tijd voor me?’

Haar levendige ogen nemen me nieuwsgierig op. ‘Is het belangrijk? Kom anders morgen terug, ik wilde net stoppen.’

‘Het duurt hooguit een paar minuten.’ Mijn woorden klinken houterig van de spanning en ik ben bang dat ze nee zal zeggen op mijn verzoek. ‘Mag ik bij u komen werken?’ Zo plompverloren had ik het niet willen brengen. Vader zegt altijd dat je meer bereikt met stroopsmeren dan met een directe vraag. ‘Nooit te gretig zijn. Niet al je kaarten op tafel leggen, totdat je zeker weet dat je een goed voorstel kunt doen.’ Ik kan de geërgerde zucht die aan mij ontsnapt niet tegenhouden.

‘Hoezo?’ Judiths blik glijdt over me heen en blijft hangen bij mijn jakje dat direct mijn afkomst als koopmansdochter verraadt. ‘Schildert u?’

Ik struikel over mijn eigen woorden. Ik vertel haar dat ik vanaf mijn elfde bij mijn oom Elias in Leiden in de leer was. Na mijn opleiding ben ik langer gebleven om mijn meesterstuk te maken en nu hij naar het buitenland is vertrokken woon ik weer thuis bij mijn vader. Over de andere, de belangrijkste reden waarom ik uit Leiden ben vertrokken, zeg ik niets. Met de allergrootste inspanning lukt het me om de gedachte aan die gebeurtenis weg te duwen.

Judith antwoordt niet, ze kijkt me alleen met grote ogen aan. Haar gezicht drukt scepsis en ongeloof uit. Ze weet niet dat ik even goed ben als de meeste schilders in Haarlem.

Minutenlang staan we tegenover elkaar in de kamer. Vaag dringen straatgeluiden tot me door: een moeder roept de naam van haar kind, een kar ratelt over de keien. De klokken van het Klokhuis bij de Grote Kerk beginnen te luiden. Met mijn schoen schraap ik over de tegels.

Het atelier ziet er opgeruimd uit. De vloer is geveegd, tegen de muur staat een werkbank met een steen waarop je pigmenten kunt fijnwrijven. Het ruikt naar lijnolie en verf. Het liefst zou ik nu meteen een paar penselen oppakken en beginnen met schilderen. Er staan drie ezels klaar voor de volgende dag. Op de eerste, met zijlicht van het raam zodat er geen schaduw op het doek valt bij het aanbrenge van de verf, staat een half voltooid portret. Het tweede toont de bleekvelden buiten Haarlem en het derde een stilleven. In dit goed georganiseerde atelier zou iedere zichzelf respecterende kunstenaar graag aan de slag willen.

‘Waarom hier bij mij?’ Judiths stem klinkt zacht. Met de penselen in haar hand loopt ze naar de tafel in de hoek,

waarop een pencelner staat. Ze giet een beetje olie uit een kan en legt de kwasten in de bak. Haar handelingen – bezigheden die ik zelf jarenlang dagelijks heb verricht om de penseelharen soepel te houden – roepen een verlangen in me op dat haast te groot is voor mijn borstkas.

Met gekruiste armen dwing ik mezelf stil te staan. ‘U bent de enige vrouw in de stad.’

Ze draait zich naar me om. ‘Maakt dat iets uit?’

‘Ja.’ Als ik had willen slijmen, had ik gezegd dat ze de beste was. Maar ik ben niet zo goed in mooie praatjes. ‘Alstublieft. Leer me hoe ik een eigen werkplaats leid, net als u.’

Met water uit een emmer wast ze haar handen en ze droogt ze af aan haar rok. Een glimlach krult haar mondhoeken. ‘Zeg maar jij, hoor. Hoe oud ben je, Hester Faliaert?’

‘Zesentwintig.’

‘Wat schilder je zoal?’

‘Portretten, stilleven, bloemen.’

Met een handgebaar nodigt ze me uit om te gaan zitten.

Nadat ik vanmorgen was opgestaan, ging ik naar het plaatsje achter ons huis en zag dat het een mooie dag was. De lucht was blauw en de zon scheen volop. Ik nam me voor om een stadswandeling te maken zodat Haarlem en ik weer aan elkaar konden wennen. Met eigen ogen wilde ik de herfstkleuren zien en de plaatsen bezoeken waar ik als meisje voor het laatst geweest was.

Toen ik beneden kwam, stond het ontbijt al klaar. Ik gaf mijn vader een kus en nam plaats aan de ebbenhouten tafel.

Tijdens de maaltijd schoof mijn vader ongedurig heen en weer over het leren kussen van zijn stoel. ‘Vanavond komt Korneel Sweerts, de linnenkoopman langs.’

De hand waarmee ik mijn brood vasthield beefde. ‘Alweer?’

Vader boog zich dieper over zijn bord. ‘Hij is een goede zakenrelatie.’

Lusteloos nam ik nog een hap. Je hoefde geen geleerde te zijn om te begrijpen waarom Sweerts sinds mijn thuiskomst al drie keer langsgekomen was met cadeautjes.

Het brood smaakte me niet meer en ik schoof mijn bord van me af. ‘Waar kan ik mijn spullen neerzetten, vader? Mijn slaapkamer is te klein.’

Zijn ogen bleven me ontwijken. ‘We vinden wel een plek voor je, lieverd.’

Ik wachtte af tot hij nog meer zou zeggen, maar zijn blik dwaalde alleen een paar keer naar het portret van mijn gestorven moeder, alsof hij haar om raad vroeg.

Voor mijn vertrek uit Leiden was er niets geweest wat mijn voornemen om een eigen atelier te beginnen in de weg had gestaan. Mijn jeugd bestond uit schilderen en ik dacht dat het altijd zo zou blijven. Kleine rimpelingen in mijn bestaan had mijn oom opgelost. Vroeger hadden de warmte en genegenheid van mijn moeders broer en zijn vrouw me het gevoel gegeven dat ik werd beschermd tegen de buitenwereld. Toen veranderde alles en werd de werkplaats gesloten. Nu ik terug was in Haarlem maakte het feit dat ik voor nieuwe uitdagingen stond me bang en opgewonden tegelijk.

Na het gebed stond vader moeizaam op.

‘Hebt u weer last van jicht?’ Ik legde een hand op zijn arm.

‘Het gaat wel.’ Hij gaf me een kus op mijn voorhoofd.

Nadat hij de kamer had verlaten, bleef ik nog een tijd in het haardvuur staren voor ik naar boven ging om mijn omslagdoek te halen.

Op mijn ezel stond een pas voltooid portret van een vrouw. Ik had het in Leiden gemaakt en nog niet van een laag vernis voorzien. Geleund tegen de deurpost bekeek ik het gebogen hoofd, de plooien van de muts en de verschillende tinten loodwit in het schort. Het zonlicht gaf een roze gloed aan de wangen van de vrouw. Het was een mooi doek en het zou aan iemands wand moeten pronken.

Tranen prikten achter mijn oogleden toen ik de omslagdoek om mijn schouders trok. Er zat niets anders op dan dat ik een plek moest zoeken bij een andere schilder in de stad. De eerste die op mijn lijstje stond was Judith Leyster. Ik hoopte dat ze me wilde ontvangen.

‘Op dit moment neem ik geen leerlingen aan,’ zegt Judith. ‘En jij bent al meester. Waarom kom je dan bij mij?’

Haar woorden brengen me terug in het atelier. ‘Ik ben nog niet helemaal klaar voor een eigen werkplaats. Ik weet niets van de praktische kant.’

Zonder een woord te zeggen schenkt Judith een beker wijn in.

Mijn hand trilt een beetje als ik hem aanpak. ‘Ik betaal je. De afgelopen jaren heb ik gespaard.’

‘Het gaat niet om geld.’ Met een gespannen blik in haar ogen staat Judith op. ‘Of eigenlijk wel...’

Ik begrijp niet wat ze bedoelt en dat kan ze waarschijnlijk van mijn gezicht aflezen.

‘Een leerling van me is overgelopen naar Frans Hals. Het leergeld dat hij me verschuldigd is, moet ik nu via het gilde terug zien te krijgen.’ Ze pakt een van de varkensblazen met verf op en houdt hem stevig vast voor ze hem neerlegt tussen de andere. ‘Zijn moeder wil zijn spullen terug. Tot het is opgelost wil ik me aan niemand binden.’

‘Maar die procedure kan nog wel maanden duren, mis-

schien zelfs jaren!’ Gefrustreerd knijp ik mijn handen in elkaar. ‘Ik moet nú een plek vinden.’

‘Het spijt me, maar ik kan je niet helpen.’ Judith maakt een verontschuldigend gebaar.

‘Waar werk je op dit moment?’

‘Nergens. Mijn ezel staat zolang in mijn slaapkamer.’ Hulpeloos leun ik achterover. Op dit moment zit vader op me te wachten in zijn stoel met de gebogen rugleuning en is Sweerts waarschijnlijk al onderweg naar ons huis.

Met één stap komt Judith dichterbij en pakt mijn hand. ‘Ben je al bij iemand anders geweest?’

Ik schud mijn hoofd. ‘Ik dacht het eerst aan jou omdat je ook een vrouw bent. Zelfstandig, met een eigen winkel. Als iemand het begrijpt, ben jij het wel.’

Met gefronste wenkbrauwen staart Judith naar haar schoenen. ‘Ik zal voor je rondvragen of er ergens anders plaats is. Kom je morgen terug?’

Ik knik, niet in staat nog een woord uit te brengen.

Roodachtig avondlicht strijkt over de daken van de huizen. Het water van de grachten weerspiegelt de gevels en de bladeren van de lindes lijken wel van goud. Ik passeer de apotheek in de Barteljorissteeg, maar ik ga niet naar binnen om nieuwe pigmenten te kopen. Ik heb ze niet nodig.

Het volgende schilderij zit al in mijn hoofd. Ik kan de compositie voor me zien; een stilleven. In het midden een vaas die op een tafel staat, een boeket, een paar tulpen. Ik kan beginnen met de achtergrond en wanneer het lente is pluk ik kleurige bloemen en schilder ze. Maar geen insecten meer, zelfs al verlevendigen ze het doek. Na wat er is gebeurd in Leiden, zal ik in ieder geval nooit meer vlinders proberen te vangen in verf.

Op weg naar huis stop ik even voor de Melkbrug. In de

bocht wiegen de schepen op de golflslag van het Spaarne en in de verte ligt vaders pakhuis. Ik draai mijn rug ernaartoe.

Mijn voeten brengen me als vanzelf naar de Grote Houtpoort. Hier beklim ik de wal. In het laatste licht van de dag is Haarlem van een betoverende schoonheid: De Grote Kerk torent boven alles uit, het Spaarne kronkelt zich als een slang dwars door de stad. De vleeshal op de markt is versierd met runder- en schapenkoppen, bij de vishal gooien de visverkoopsters het afval weg. Vanuit het centrum lopen de straten en stegen alle kanten uit, net als de draden in een spinnenweb.

Aan de andere kant van de stadsmuur liggen de tuinen van de rijken en de kwekerijen met hun tulpen. In de lente en de zomer wandel ik graag tussen de bloemen, maar zo in het najaar is er weinig te zien. Alle bollen zitten in de grond en komen pas over een paar maanden op.

De wind rukt aan mijn rok en kapje. Ik trek het mutsje van mijn hoofd zodat mijn haren om me heen zwieren. Met mijn kin op mijn knieën geleund kijk ik naar het landschap. De randen van de wolken lichten roodoranje op, een paartje staat stil op het Geldeloze pad en slaat de armen om elkaar heen. Verder is er geen mens te zien.

Vanuit het niets strijkt er een grauwe vogel met een kromme snavel naast me neer. Met klapperende vleugels wipt hij dreigend heen en weer.

‘Heer sta me bij.’ Ik durf me niet te bewegen. Het beest richt zich op en zijn bek gaat open en dicht. Hij komt nog een stukje dichterbij en ik ben doodsbang dat hij me pikt. Omdat onverhoedse bewegingen hem zullen uitdagen, ga ik op handen en voeten zitten en schuif zonder mijn blik af te wenden achteruit. De vogel hupt een eindje van me vandaan en ik haal opgelucht adem. Het grote beest lijkt op een gans, maar is het niet. Het moet een andere soort zijn,

die ik niet herken. Als een slechte voorbode is hij vanuit een of ander ver land hiernaartoe gevlogen.

Even onverwachts als hij is opgedoken, fladdert hij weg. Met mijn hand boven mijn ogen kijk ik hem na. De schemer valt in en het wordt koud. Toch parelen er zweetdruppeltjes op mijn voorhoofd die ik afveeg met mijn mutsje. In een poging het overweldigende gevoel van angst van me af te schudden sluit ik kort mijn ogen.

Pas als de vogel nog maar een stipje hoog in de lucht is, sta ik op en klop mijn kleren af. Half glijdend, half vallend laat ik me van de muur naar beneden zakken.

Ons huis van rood baksteen ligt aan het water, niet ver van het pakhuis. De top van de trapgevel rust op een console. Boven de poort staat 'God bewaart het schip' gebeiteld.

De tekst stelt me gerust. Als God over de goederen en schepen van vader waakt, past hij vast ook op zijn woning.

Het voorhuis is verlaten. De koperen bekkens op de kastjes glanzen in het licht van de kaarsen en de aardewerken schotels aan de muur zijn in schaduw gehuld. De deur van vaders kantoortje staat open, maar hij is er niet. De spiegel aan de muur weerkaatst mijn bleke gezicht. Mijn haren staan alle kanten op en ik probeer ze met mijn handen glad te strijken. Mijn hoofdhuid prikt. Zonder omkijken ben ik naar huis gehold, terwijl ik de hele weg het gevoel had dat ons iets ergs boven het hoofd hangt. Eenmaal thuis komt mijn angst me belachelijk voor.

De luiken voor de glas-in-loodramen zijn al dichtge-